

ИВАН ВАЗОВ - „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

РОБСТВОТО И СВОБОДАТА В ПОВЕСТТА

Повестта „Немили-недраги“ е художествен израз на епоха, изпълнена с трудности и лишения, с мизерия и недоимък, но и с истински патриотизъм и неугасваща вяра в реалността на свободата. Сам свидетел на събитията, писателят изгражда света на българската емиграция, в който робството е реалност, а свободата - мечта; свят, населен с горди личности, осъзнали, че житейският им път на достойни хора е свързан завинаги с борбата за свободата на родината.

Робството и свободата са основни мотиви в повествованието. Противопоставени като конкретни пространствени и времеви стойности, те характеризират светоусещането и духовната същност на героите. Отхвърлили категорично робството, хъшовете посвещават живота си на освободителното дело. За тях достойният житейски избор е в съдбовната отдаденост на борбата и в личната жертвоготовност в името на народа. За емигрантите робството е най-голямата болка, а свободата - най-светъл идеал.

Хъшовете са хора, напуснали принудително своята родина, защото са се опълчили срещу чуждия потисник, и място за тях там няма. Техният живот в чуждата страна - Румъния, е тежък и нерадостен. Осъдени на унижения и презрение, те не намират мечтаната свобода. Героите осъзнават, че животът им ще има стойност само в една свободна родина. Затова са готови да дадат всичко, дори и живота си, за така жадуваната и мечтана свобода. Различни по характер нравственост, хъшовете са обединени от омразата си към поробителите, от мъката си по България и от избрания жертвен път. Те съществуват в две пространствено-времеви измерения. Първото, свързано с настоящето и с физическото оцеляване, е в негостоприемна Румъния, а второто, фокусиращо духовните им стремления, е родината - далечна и мечтана, обичана и жадувана, в която е споменът за славното минало и мечтата за героично бъдеще.

Загубили родината си, българските патриоти попадат в една чужда, незаинтересована и негостоприемна страна, която се отнася равнодушно към съдбата им. Описанието на мъгливата браилска нощ в началото на повестта създава мрачно и тягостно настроение. Внушава трагизма за житейската участ на героите. Хъшовете са намерили пристан в кръчмата на Странджата зад „едно малко, тясно, защитено с железни пръчки прозорче“ Тя е не само подслон и убежище, а и символ на родината и свободата. В мизерната обстановка страдалците намират хляб и постеля, но и нещо много по-важно - духовна подкрепа, успокоение, сигурност и увереност. Там те забравят несгодите, за да се отдадат на романтични спомени за славни битки в Балкана и на светли мечти за бъдещите, още по-славни борби за извоюване на истинската свобода. В Румъния хъшовете изграждат свой свят, за да могат да надживеят несгодите във враждебната страна и да съхранят своето мъжество, гордост и човешко достойнство. В този свой свят те се чувстват истински свободни. Там могат да мечтаят и да изявят истинската си духовна същност. А в душите си хъшовете са постигнали свободата. Те са познали горчивината на робството. Проявили са дързостта да се опълчат срещу него и да загубят най-ценното - топлината и уюта на родния дом. Те не биха могли да живеят отново в робство. Затова единственият им възможен път е борбата за свобода. С тази борба са свързани и мечтите им, и светлият им идеал. Литографиите по стените в кръчмата отговарят напълно на романтичната им нагласа. Те напомнят за героичното минало и така възвръщат загубеното им самочувствие на достойни хора и българи, доказват любовта им към България, дават им сили да понесат окаяното настояще, напомнят им идеала - „Свобода или смърт!“. Тези думи са изписани под една от литографиите, на която е изобразен Странджата - достойният патриот. Робството е оставило своя отпечатък върху външния вид на хъшовете. Те са страдалци, носещи белезите на преждевременна старост, на бедност и лишения. Чрез страданието тези герои

доказват обичта си към отечеството. Копнежът за свобода задълбочава чувството за чест и достойнство, формира устойчивостта на характера. Странджата, Македонски, Хаджият, Попчето са приели жертвата в името на свободата, готови са всеки момент да дадат живота си за отечеството. Бръчков, идеалист и мечтател, е завладян от духовната сила на хъшовете, гледа ги с благоговение и обожание и приема с цялото си сърце техния идеал - свободата на родината.

Робството и свободата осезателно присъстват в мислите и копнежите на емигрантите. За тях родината е едновременно близка и непостижимо далечна. Теса намерили личната си свобода в чужд, небългарски свят, но дълбоко са осъзнали, че истинска е свободата, само ако е постигната в родината. Във вълнуващото лирическо отклонение във втора глава на творбата реторичните въпроси разкриват болката от загубената родина и тъгата от раздялата с близките. Чуждата страна не е опора в техния нерадостен живот: „Бяха сред обществото, но бяха в пустиня. „Духът им е ограничен в пространството на чуждото и жадува родните простори. Те осъзнават, че са загубили най-свидното - родния кът, близките, семейството си. Носталгията по родината се подсилва от мисълта, че в момента не са полезни на народа си, че не могат да се борят за свободата. Дунавът се явява едновременно и непреодолима граница, и свещена връзка с родното пространство. С отечеството е свързано миналото и бъдещето на хъшовете. Техният дълбок копнеж по зелените хълми на България трогва със своята безкористност и всеотдайност и разкрива в името на какво е скъпата им саможертва: „И те ходеха често на брега на Дунава и гледаха зелените хълми на България. На, тя е там, усмихва им се, вика ги, говори им, показва им небето си, показва им огнищата им, възпоминанията им, мечтите им...“ Единствено мечтата за бъдещите славни битки за свобода стопля душите им, помага им да понасят трудните мигове на настоящето. Родината ги зове, очаква техните дела, а те са готови да отдадат силите и живота си за нейното бъдеще: „ О, Българийо, никога не си тъй мила, както кога сме въвн от тебе! Никога не си ни тъй необходима, както когато те изгубим безнадеждно!“ Болката по поробеното отечество ражда категоричната убеденост, че единственият им път е борбата и възможната смърт в името на свободата. Тези мисли, характерни за всички хъшове, изразява ясно Странджата в знаменитата си реч в трета глава на повестта. Неговият образ конкретизира представата за жертвена любов към родината, която носи в душата си всеки емигрант хъш. Способността му да обединява духовно измъчените от несгодите страдалци, да им вдъхва увереност и надежда, го прави олицетворение на родното за тях. Той е пример за подражание, защото е участвал в славни битки за свободата на родината си. Неговата любов към поробеното отечество е безкористна и всепоглъщаща и завладява останалите. Той е пример и с беззаветната си отдаденост на делото за извоюване свободата на отечеството. Няма друга мисъл, друга идея, която да изпълва до такава степен живота му; свободата осмисля съществуването му, дава му сили за живот и надежда за бъдещето. Тази определяща черта от духовната му същност е отразена ясно в речта му: „Ние се жертваме за свободата на България и ако найдем отплата, то тя ще бъде: освобождението на България; ни повече, ни по-малко.“ В името на този идеал всички хъшове стоически понасят житейските несгоди. Незачитането в чуждата страна огорчава героите, причинява им духовно страдание, но мисълта за бъдещето, отдадено на борбата, ги крепи. Те не забравят нито за миг, че в отечеството положението е много по-тежко: „Там турците глобят, събличат, убиват, позорят.“ Такова е лицето на робството, от което хъшовете са избягали, защото дори страданието е по-добро от робството. То изпълва душите им с гняв и жажда за борба. Хъшовете вярват, че ще удари часът, когато ще бъдат полезни за отечеството си, защото борбата не е завършена. Те ще поведат отново битките и трябва да са готови за този светъл миг: „Додето имаме ръце и крака, и кръв в жилите си, и огън в сърцата си, нашето отечество има нужда от нас.“ Свободата е висшият идеал: „Като имаме свободата, имаме всичко.“ Трогателно звучи личната мечта на Знаменосеца - още един път да издигне байрака, преди да умре. Този идеал е доказателство за безрезервната отдаденост на хъшовете на делото за

свободата. Изричайки прочувствените думи, Странджата изразява общите възбуждания: „И ще умрем със слава и в борба... Ще се бием за свободата на България!“

Всеки хъш носи в себе си образа на поробеното отечество и е готов да даде живота си за свободата. В името на свободното бъдеще Македонски изпълнява трудната и отговорна мисия, забравяйки за себе си и своята сигурност. Той се преобразява до неузнаваемост, защото само идеята за свобода е способна да изведе на преден план най-доброто и най-стойностното от характера му. Отговорността и дългът, силната воля и пълната отдаденост на борбата, жертвоготовността и свободолюбието му помагат да преодолее трудните препятствия и го правят един от типичните образи на българския хъш - мъченик и герой. Свободолюбието е заложено в същността на борците за свобода. Те не само мечтаят за свободата и непрекъснато говорят за славните битки, а доказват на дело, че са способни на саможертва в името на идеала. Странджата умира с мисълта за поробеното отечество и мечтата за свобода. За него те са свещен идеал. Героят осъзнава, че е изпълнил своя човешки и патриотичен дълг. Въпреки това болката му е огромна, защото умира, без да види родината си свободна. Вярата, че идващите след него борци за свобода ще продължат докрай делото, на което е посветил живота си, му дава сили в последните мигове. Светлият завет към Бръчков и бъдещите поколения е израз на неговата всеотдайност и идеализъм: „Ах, сладка е смъртта за отечеството!...“, „ Уми за България!...“

Единственото, което Странджата притежава, е свързано пак с родината. Свещените реликви - мемоарът от 1867 г. и част от бойното знаме с останалите думи „или смърт“, са материален израз на идеала му за свобода. Те преминават в други ръце, за да осмислят бъдещето на следващите борци за свобода и да съхранят спомена за достойния пример на героя.

В името на свободата намират славната си смърт повечето от хъшовете. Тяхната саможертва е осмислена от велик идеал и това им създава ореола на славата. Направили своя житейски избор, българските емигранти извървяват достойно своя път, за да стигнат до безсмъртието в народната памет. През целия си живот те носят съзнание за това, защото осъзнават значимостта на идеала. „Ще се бием още, братя мили!“.. „Ще се бием за свободата на България! Да живей България!...“ Тези думи от речта на Странджата определят съдбата на хъшовете. Те загиват в бой, като доказват смелостта и жертвоготовността на българските патриоти. Саможертвата им е в името на друг братски народ, който също търпи теглото на робството. Избрали да живеят свободно, хъшовете на дело доказват непримиримостта си към робството и пълното си посвещаване на борбата за свободен живот. С описанието на битката при Гредетин писателят изразява дълбокото си убеждение, че не военната сила решава изхода на боя, а духовната мощ, съзнанието, че победата е в името на идеала - свободата. Саможертвата на емигрантите не е напразна - те действително умират така, както са мечтали - като герои, безкористно и достойно, в името на значим идеал.

Горчива е съдбата на оцелелите герои след Освобождението. С участието на Македонски, разочарован от свободна България, Вазов доказва невъзможността да бъде реализиран най-възвишеният идеал на възрожденските дейци. Но въпреки това саможертвата им не се обезсмисля, защото живот, посветен на значима цел, на общочовешки идеал, е достойно изживян. Хъшовете не доживяват освобождението на родината си, но постигат духовната си свобода. Техният пример остава за поколенията.

Робството и свободата, като основни мотиви в цялото творчество на Иван Вазов, намират своята конкретна интерпретация в повестта „Немили-недраги“. Писателят прави паралел между две епохи - възрожденската и следосвобожденската, за да разкрие, че достойнството на времето преди Освобождението се дължи на героизма и свободолюбието, на духовната сила и самопожертвувателността на българските патриоти - борци за свобода.